

Szende Pál: Adóreform és osztálytagozódás*

— Befejező közlemény —

II.

Az elmélet és a költségvetési törvények a házbéradót is az egyenes adók közé sorolják, holott ez tipikus fogyasztási adó. A házbéradó a bérbeadott háznak, lakások és lakrészek után fizetendő s az adókulcs a bérösszeg egy bizonyos százaléka. Az adót a háztulajdonos fizeti, de módjában áll azt a lakóra áthárítani, annál is inkább, mivel az áthárítást törvényes intézkedés nem tilalmazza. Ez az áthárítás — kivételes körülményektől eltekintve — rendszerint sikerül is, mert a lakás elsődendű szükséglet, a bérbevétel alól csak az vonhatja ki magát, akinek saját háza van, — vagy hajléktalan. A háztulajdonos a lakbéréket úgy kalkulálja, hogy azokban házbéradó, az összes állami és helyhatósági pótdadókkal bennfoglaltatik, ő az adót fizeti, de nem viseli, szerepe csak annyi, hogy a kincstár részére behajtja készfizetői kezesség mellett az adót. A nagy bérházak lakói viselik a súlyos adóterhet, de mivel az adóösszegek a háztulajdonos adókönyvi lapján számoltatnak el, ők — ha más egyenes adót nem fizetnek — nem jutnak szavazati joghoz, ellenben a háztulajdonos virilis törvényhatósági bizottsági tag lesz. Magyarországon az elmúlt évszázad utolsó éveiben bekövetkezett építkezési lendülettől eltekintve, a nagyobb városokban állandó a lakásdrágaság, sőt a lakáshiány. Áll ez elsősorban Budapestre, mely az állami házbéradó-bevételeknek 1900-ban 29,7%-át, 1908-ban 31,7%-át és 1912-ben több mint 40%-át szolgáltatta. A lakások szaporodása 1901—1910 között 12,1% (1901—906 között 1,2%, 1906—11 között 9%**) volt, ellenben a házbérbéjövedelem növekedése 1901—908 között 20%-ot tett ki.*** Az arány azóta még jobban eltolódott s ez okozta azt a lakásínséget, melynek enyhítésére a székesfőváros kénytelen volt erélyes lakásépítési akciót kezdeményezni. A béremelkedést és a az adóáthárítást lehetővé tette az a tény is,

* Az első közleményt l. a *Husadik Század* májusi számában.

** *Budapest Székesfőváros Ékönyve* 1908, 136. l. Az 1912. évi adat a stat. Hivatal közlésén alapul.

*** Pikler J. Gyula: *Az 1911. évi budapesti lakásszámlálás* 17—21. l.

hogy az üres lakások száma 1910—1911 között 4883-ról 212-re csökkent le. Az 1911. év vége óta beállt gazdasági válság, melynek hatása legjobban a záloglevél-piacon érezhető, az építkezéseknek ismét útját vágta s a teljes adóáthárítást hosszú évekre lehetővé tette. Ugyanígy alakul a helyzet a vidéken, és pedig nemcsak a nagyobb gócpontokon, de a legjelentéktelenebb községben is. Az ideiglenes adómentességek oly időben, midőn a házbérek irányzata emelkedő, csak a telekjáradékot és a háztulajdonos hasznát növelik, azonkívül teleküzérkedésre szolgáltatnak ösztönzést. A házbérek színvonala ugyanazon városban az adóköteles és adómentes házaknál (eltelkintve attól, hogy az adómentes házakban levő lakások újabbak és modernebbek s ezért drágábbak) teljesen ugyanaz.*

A házbéradóról szóló 1909. VI. t-c. fenntartotta a házbéradónak az abszolút korszak óta fennálló s Ausztriában szintén érvényben levő rendszerét. A házbéradónak továbbra is két faja van: a házbéradó, mely a bérbeadott lakások és lakrészek után fizetendő és házosztályadó, melyet a tulajdonos fizet az önmaga lakta ház után. Oly községek, hol a lakrészeknek több mint fele bérbé van adva, általános házbéradó alá esnek, azaz házosztályadó alkalmazásának helye nincs s a ki nem bérelt lakások bérértéke a kibéreltekkel való összehasonlítás (parifikáció) útján állapítatik meg.

Bár a házosztályadó alanyai között is nagy számmal vannak proletárok, s a nagyobb városokban a legvagyonosabb egyének is laknak bérelt lakásokban, a szabály mégis csak az, hogy bérelt lakásokban túlnyomóan a csekélyebb vagyonerejű és proletár elemek laknak, akikkel szemben az adó áthárítása is könnyebb. Budapesten az 1 és 2 szobás lakások az összes lakásoknak 78,8%-át tették ki, míg a 4 szobán felüliek 4,3%-át, a 7 szobán felüliek 0,6%-át, s az 1 és 2 szobás lakásokban a népesség 75,8%-a lakott.**

A házbéradó terhe sokkal súlyosabb, mint a házosztályadóé. Az egyenes adóstatisztika adatai szerint az 1893—95. évi házódkivétési ciklusban az általános házbéradó alá tartozó községekben az adóköteles lakrészekre évi átlagos 19 kor. 34 fillér, 1902—04-ben 20 kor. 7 fillér házbéradó esett,*** s ugyanakkor egy lakrész házosztályadója oly házaknál, melyek 3 lakrészből állottak, a házosztályadó

* A házbéradó hatásaira, a házbéradó és a lakbérek összefüggésére rendkívül tanulságos anyagot nyújt: *Stenographisches Protokoll der Equité über die Reform der Gebäudesteuer Nov., Dez. 1903.* az osztrák pénzügyminiszter által egybehívott szaktanácskozmány jegyzőkönyve. L. különösen az 5. és 28. kérdőpontra adott feleleteket. Azonkívül E. M. Vogel: *Die Reform der Gebäudesteuer.* Wien, 1907. 156 és köv. I.

** Pikler: *Lakásszámlálás.* 8—14 11.

*** *Egyenesadó-statisztika.* II. kt. 197. és VII. kt. 145. 1.

három fokozata* szerint 2,66 kor., 3,33 kor. és 4 kor. volt, tehát a házbéradó 650, 500 és 400%-al volt magasabb. A 16 és több lakrészt magában foglaló házak házosztályadója lakrészenként 6 kor., 8 kor. és 10 kor. volt, tehát az a szegény ember, aki általános házbéradó alá eső községben 1 szobás lakást bérelt 100—250%-al fizetett magasabb adót, mint a vidéki földesúr kastélya után. Ép ily szembevetendő az aránytalanság az ugyanazon községben a tulajdonos által lakott és a bérbeadott házak adója között. A házosztályadó második és harmadik fokozatába tartozó községekben a bérbeadott lakrészek átlagos adója országos átlagban 1899—1901-ben 266%-al volt nagyobb a tulajdonos lakta lakrészek átlagos adójánál. Egyes városokban az aránytalanság még nagyobb, Debrecenben 319%, Pancsován 412%, Rózsahegyen 454%, Kecskemét külterületén 2242%. A lakrészenkénti átlagos házbéradó 1899-ben 12 kor. 66 fillér, 1905—07-ben 13 kor. 31 fillér volt.**

A házbérosztályadó összege állandó, ellenben a házbéradó emelkedik a házbérral együtt. Aki vagyont gyűjt és bérelt lakásból saját házába költözik, annak házadója csökken, akinek házát elárverzik s bérelt lakásban húzódik meg, annak adója emelkedik. A két adónem közül a házbéradó a súlyosabb s mégis — bár igen tökéletlenül — a progresszivitás csakis a házosztályadó körében érvényesül. Ennek adótételei aszerint emelkednek, minél több lakrészből áll az adó alá vett ház. Ellenben a házbéradó kulcsa egyforma a legkisebb és legnagyobb bérösszeg esetén is. Mindkét adónem ismeri továbbá a fokozatos adóztatás ama módját, mely a városi lakosság ellen irányul, mert a házbérosztályadónál az adótétel, a házbéradónál az adókulcs a község lélekszáma szerint növekedik, illetőleg annál magasabb, mennél városibb és iparosabb jellegű az a község, melyben az adóköteles ház vagy lakás fekszik. Sem a házbér, sem a házosztályadó szempontjából nincs különbség a között, mely térfogatú az adóköteles lakrész s mely anyagból épült a ház.

Az új házadó-törvény a házbéradó kulcsát látszólag leszállította.

* A házosztályadónak három fokozata volt az eddigi törvények alapján. Az első fokozatba tartoztak azok a kis- és nagyközségek, ahol az összes lakrészeknek egy harmada sincs bérbeadva, a másodikba ugyanily feltétel esetén a rendezett tanácsú városok. A harmadikba tartoztak mindama községek és városok, hol a lakrészeknek több mint egyharmada van bérbe adva, továbbá erre való tekintet nélkül a törvényhatósági városok, ha általános házbéradó alá nem esnek. Ezt a fokozást csekély módosításokkal fenntartotta az 1909. VI. t.-c. is. Az adótételek nagysága a községi fokozatok szerint emelkedik.

** *Egyenesadó-statisztika.* II. kt. Bevezetés VII. 1. V. kt. 222—250 11. VII. kt. 128., IX. kt. 154. 1.

Budapesten az adókulcs ezelőtt a brutto bevételnek* 17,6%-a volt, most 16%. Általános házbéradó alá eső községekben az adókulcs eddig 15% volt. Az 1909. VI. t.-c. a községek lélekszáma szerint fokozatokat állít fel, ha a lakosság 15.000-nél több, az adókulcs 14%. 15.000—1000 lakos között 11%, 1000 lakoson alul 9%. Általános házbéradó alá nem eső községekben a kulcs eddig 11,2% volt, ezután, ha a lakosok száma 1000-nél több 11%, 1000 lakoson alul 9% lesz. Ezt a mérsékelt leszállítást — mely egyenlőtlen mértékkel mér a városi lakosságnak, tehát annak a rétegnek, mely legjobban érzi a lakásdrágaság terhét — ellensúlyozza az a tény, hogy az adókiivetés háromévi ciklusok helyett ezután évenként történik. A kincstár a házbérek emelkedéséből azonnal kiveszi a saját részét. Az arányos teherviselés elve azt kívánta volna, hogy a házbéradó terhe lényegesen csökkentessék s az így támadt bevételecsökkenés a házosztályadó erőteljes fokozásával pótolassék. A házosztályadó alacsony tételeit a törvény igen mérsékeltlen emelte s az aránytalanság továbbra is megmaradt. Így pl. Budapesten a 420 korona bért fizető 1 szobás lakás adója 67 kor. 20 fillér, ennek az adóösszegnek a házosztályadó tarifája szerint a különböző helységfokokozatokban 10—11 szobás lakás felel meg.

Dacára annak, hogy az országban a lakrészeknek mintegy 75—80%-a nincs bérbeadva, a házbéradóbevétel tetemesen nagyobb, mint a házosztályadóból folyó, s az aránytalanság évről-évre nő. A házadókiivetés eredménye a következő** volt:

	Házbéradó	Házosztályadó
1893—95. évi ciklus	16,465.954 kor.	7,210.551 kor.
1905—07. „	23,148.219 „	8,270.889 „
1908—10. „	27,551.639 „	8,995.702 „
1912. „	36,778.436 „	10,653.071 „
Emelkedés (1893—1912)	20,312.482 „	3,442.520 „
%-ban	123% „	47,7% „
Emelkedés (1908—1912)	9,226.797 „	1,657.369 kor.
%ban	33,7% „	18,4% „

A házadó évenkénti kiivetése jelentékenyen növelte az adóbevételt, s a törvény életbeléptetésének első három évében a ház-

* 1910 előtt a házbéradó kiivetésének alapjául a házak évi tiszta bérhozádeka szolgált. E célra a nyers hozadékból leszámították az épületfenntartási költségeket és az értéktorlesztést, Budapesten 20%-ot, az általános házbéradó alá tartozó községekben 25%-ot, másutt 30%-ot. Az adókulcs az így nyert tiszta hozadéknak 22, 20, illetőleg 16%-a, a brutto bevételnek tehát 17,6, 15 és 11,2%-a volt. Ezentúl a kiivetés alapjául a brutto házbérbéjövdelem szolgált.

** A kiivetési összegek az *Egyenesadóstatistika* II—X. kötetében foglaltatnak. Az 1912. évi eredmény a pénzügyminiszteri számvevőség egyenes adóügyi csoportjának közlése.

béradó összege több mint 30%-al emelkedett. Míg 1893-ban az összes házadóbevételből a házosztályadóra 30% esett, 1912-ben már csak 22%. Ausztriában a házbéradó hozadéka 1890—1910 között 80%-al, a házosztályadóé csak 12%-al növekedett. Az 1910. évi házadóbevételből 90% esik a házbéradóra és 10% a házosztályadóra.* A házbéradó igazi súlyát akkor ismerhetjük meg teljesen, ha tekintetbe vesszük, hogy a helyhatósági pótagóknak a házbéradó a legbiztosabb alapja. A házbéradó után kiírt községi pótagó 1908-ban Budapesten 6,680.274 kor. (1912-ben 9,091.725), Pozsonyban 247.689 kor., Pécsen 219.174 kor., Kolozsvárt 327,049 kor., Temesvárott 221.806 kor. volt. Azonkívül mint önálló községi adó fennáll az ú. n. házbérfillér, mely 1908-ban Budapesten 4,316.128 kor.-t (1912-ben 6,306.184 kor.-t), Pozsonyban és Kassán 176.736 kor. bevételt hozott.** Ennek az igazságtalan, s a városi proletariátusra nehezedő adónemnek további térfoglalását elő fogja segíteni az, hogy a pénzügyminisztérium egyenesen biztatja a városokat annak minél szélesebbkörű alkalmazására, midőn az adóreform előmunkálatainak indoklásában azt mondja: „A béradónak mérséklése által mód nyújtatik a városoknak, hogy pótagók kivetésénél a házbérek önálló megadóztatását az eddigénél jobban kihasználhassák”***

Az 1870. LI. t.-c. 2. §-a értelmében a házadótól mentesek a gyáros, vagy bányatulajdonos által saját munkásainak bérfizetés nélkül átengedett gyári, illetőleg bányamunkások. Oly intézkedést, mely szerint a munkásoknak bérfizetés mellett átengedett lakások, vagy pedig a munkások lakásai adómentesek legyének, avagy mérsékelt adókulcs alá essenek, az eddigi törvény nem tartalmazott. Az iparfejlesztésről szóló 1907. III. t.-c. 3. pontja kimondta, hogy ez az adómentesség kiterjesztendő az ipari vállalatok által épített oly munkáslakásokra is, amelyek a munkásoknak oly feltétel mellett adómentesek, hogy e miatt csekélyebb munkabéren részesülnek, vagy hogy béreiknek bizonyos része az épület tulajdonának megszerzésére fordítatik. Ily feltételek mellett a községek által épített munkáslakások is adómentesek (1909. VI. t.-c. 27. §.) Az 1907. III. t.-c. azonkívül 20 évi adómentességet biztosít az ipari vállalatok által létesített munkáslakásoknak, melyeket munkások részére bérfizetés mellett leendő használatra, vagy oly célból építenek, hogy azokat a munkások a vételárnak részletekben való törlesztése mellett tulajdonul

* *Mitteilungen des k. u. k. Finanzministeriums.* 1912. 518. 1. Erwin Steinitzer id. m. 60. I.

** *A Magyar Városok Stat. Évkönyve* 574—576.

*** *Egyenesadó Stat.* II. kt. Bevezetés VI. 1.

megszerezhetik. Az 1907. XLVI. t.-c. szerint ha valamely törvényhatóság vagy község kész munkásházakat ad el, vagy bérbe, a községnek nyújtandó egyéb kedvezményeken kívül az ily munkásházak 20 évig adómentesek, ha a bérleti szerződés szerint 30 év múlva a munkás tulajdonába mennek át.

Ezek a törvénybeli intézkedések a koalíciós korszak minden jellemző vonását magukon viselik. Látszólag igen humánus és modern kezdeményezések, de közelebbről megvizsgálva, teljesen értékteleneznek bizonyulnak s kitűnik, hogy a reklámon kívül legfőbb céljuk a munkásság helyhezkötése volt. Az 1907. III. t.-c. nem minden munkások által lakott lakásra adja meg a kedvezményt, hanem csak valamely határozott ipari vállalat által saját munkásainak átengedett lakásokra. A kedvezmény tehát csak a vállalatra terjed ki, melyet a törvény nem korlátoz abban, minő bért von le vagy fizettet munkásaival. Mihelyt a munkás a ház vételárát törlesztette, az adómentesség megszűnik. A gazdasági munkásházak építéséről szóló törvény indokolása leplezetlenül kimondja, hogy azért van szükség a kedvezményekre, mert „hazánkban élősködő ellenségeink ádáz gyűlölettel harcolnak ellenünk s minden alkotásunkat támadják ... E törvénynyel azt a meggyőződést ültetjük a munkás lelkületébe, hogy ... a törvényhozás nem hagyja támasz nélkül azt, aki a hazai rögöz való ragaszkodását családi otthon alapításával kézzelfoghatóan bizonyítja.” * A javaslat kezdeményezői (leginkább az O. M. G. E. sürgette) úgy vélték, hogy a munkás, aki adósságba veri magát, a ház megtartásához ragaszkodni fog s inkább alacsonyabb bérért vállal munkát, (ha elköltözik, az adómentesség megszűnik) csakhogy a már befizetett összegeket el ne veszítse. E törvények hatása eddig minimális volt s az 1911. év vége óta húzódozó pénzügyi krízis az ily építkezéseket hosszú időre lehetetlenné tette.

Az alsóbb néposztályokra nézve csak úgy volna az adómentességnek értelme, ha a törvény gondoskodnék arról, hogy az adóleszállítás jótékony hatását ne a háztulajdonosok, hanem a lakók élvezzék. Az 1892. febr. 9-én kelt osztrák törvény 24 évi adómentességet ad oly házakra, melyeket a tulajdonos munkásoknak ad bérbe, de egyúttal előírta a szobák minimális köbtartalmát és a köbméterenként szedhető maximális bérösszeget s ezekhez a föltételekhez kötötte az adómentességet. Az 1902. évi július 9-én kelt törvény enyhített az előbbi törvény némely merev intézkedésein s a bérmaximum betartására szigorú büntetéseket statuált.

* * *

* Az indokolás közölve van: A *Magyar Törvénytár* Márkus-féle kiadásában. 1907, 477-78. II.

Az egyenes adóreform némi változtatásokkal megtartotta az eddigi hozadéki adókat s az általános jövedelmi pótdó helyébe a létminimum adómentességén és a progresszív adókulcon alapuló általános jövedelmi adót tette. A vagyoadóra és az értékelkedési adóra nem került sor s az örökösödési adónak progresszív irányban való átalakítására sem történt kísérlet. Eddigi törvényeink az örökösödési illeték kulcsát az örökhagyó és örökös közötti rokonság távol-sága szerint állapítják meg s az örökölt vagyon nagysága szerinti progressziót nem ismerik. A fokozatos adókulcs és a létminimum adómentessége a hozadéki adókra nem nyert alkalmazást, mert ez a nagybirtokra veszélyes következményekkel járt volna. Úgy a hivatalos fórumok, mint a céhbeli tudomány képviselői még mindig görcsösen ragaszkodnak ahhoz az állásponthoz, hogy a hozadéki adóknál a személyes viszonyok tekintetbevétele elvileg lehetetlen és leküzdhetetlen gyakorlati nehézségekbe ütközik. Nem vesznek arról tudomást, hogy az angol és olasz jövedelmi adóknál, főleg az utóbbi évek reformjai folytán mennyire sikerült a tárgyi és személyi szempontok egybekapcsolása, az alsóbb néposztályok tehermentesítése és a vagyonosabb adózók viszonylag erősebb megterhelése. Hogy ez Magyarországon sem ütközik leküzdhetetlen nehézségekbe, mutatja a hozadéki elven felépült kereseti adó példája, melynek körében az 1909. IX. t.-c. 800 koronás létminimumot s az 1912. XLIII. t.-c. pedig fokozatos adókulcsot létesített. Egyszerre megszűnnek az elmélet nagyképű aggályai, midőn a kormánynak kortescélekből szükséges valamely intézkedés és a nagybirtok érdekei kívül vannak a játékon!

Az adómentes létminimumot az 1907. évi javaslat 600 koronában állapította meg, de később főleg az ipari- és kereskedelmi körök agitációja folytán ez az összeg 800 koronára emeltetett. Adóköteles jövedelemnek tekintendő — a megengedett levonások után — nemcsak a készpénzbeli bevétel, hanem a saját házban, vagy illetménykép, vagy ingyen bírt lakás hasznónértéke, továbbá akár a sajátjából felhasznált, akár illetménykép vagy ingyen kapott gazdasági-, üzleti- és más cikkeknek pénzértéke is. Az adóköteles jövedelméhez számítandó, — s erre még részletesen rátérünk — az a jövedelem is, mely az adózóval közös háztartásban élő feleségét, fel- és lemenőket és oldalrokonokat megilleti.

A létminimum Ausztriában 1200 kor., Poroszországban, Badenben, Braunschweigban, Hamburgban stb. 900 Mk., Angliában 160 £, — viszont egyes német államokban és Olaszországban alacsonyabb a magyarnál.

Más helyen megjelent tanulmányainkban* kísérletet tettünk annak megállapítására, mennyi lesz a jövedelmi adókötelesek, t. i. ama egyének száma, kiknek évi jövedelme a 800 kor. összeget meghaladja. E bonyolult számításoknak itt csupán a végső eredményeit közöljük és a részletek iránt érdeklődőket a fent idézett tanulmányokra utaljuk.

A számítások eredménye folytán adókötelesek valószínű száma a következő lesz:

a) Önállók:	
Földbirtokos és bérlő	322.000
Iparos, kereskedő stb.	301.000
Szabad és értelmiségi foglalkozások	16.000
Tőkés, magánzó, stb.	36.000
b) Tisztviselők és alkalmazottak:	
Mezőgazdaság	7.000
Ipar, kereskedelem stb.	60.000
Szabad foglalkozások	5.000
Közszolgálat	88.000
Egyház és tanügy	56.000
	216.000
c) Munkások:	
Mezőgazdaság és erdészet (cseléd és munkás)	77.000
Ipar, keresk. bányászat	455.000
közönséges napszámos	7.000
hivatalszolga	35.000
	574.000
(a—c) Összesen	1,465.000

Már ebből a felsorolásból is látszik, hogy az adózók többsége tisztviselőkből, alkalmazottakból és munkásokból fog állni s az önálló adófizetők között is a csekélyebb vagyonerejűek lesznek túlsúlyban. Az osztrák jövedelmi adóstatistika szerint 1911-ben az összes adófizetők közül 1200—2400 kor. évi jövedelme volt 65,29%-nak, 2400—4800 kor. között 22,57%-nak, a 10.000 koronán aluli jövedelmek köréből került ki az adófizetők 96,57%-a. Az adóköteles összjövedelemből (1911-ben 5.382,263.557 kor.) 31,63% esett az 1200—2400 kor. közötti, 21,94% a 2400—4800 kor. közötti jövedelmekre, 69,87% pedig a 10.000 koronán aluli jövedelmekre. Sőt a

* *Adó- és Illetékügyi Szemle*: Az adóreform pénzügyi mérlege és revíziója 1913. márc.-május. *Szocializmus*: Az adóreform és az ipari munkásság 1918. ápr.

kisebb jövedelmek részesedése az adóbevételben is elég jelentékeny volt: 1200—2400 kor. között 13,18%, 2400—4800 kor. között 15,30%. 10.000 koronán aluli jövedelmeknél pedig 45,28%.* Tekintettel arra, hogy Ausztria vagyonezeje jelentékenyen nagyobb, mint a miénk, hogy az osztrák létminimum 400 kor.-val magasabb, ellenben az adókulcs átlagban 16%-al enyhébb, mint a magyar, bizonyosra vehető, hogy nálunk az adótehernek legalább 70%-át a proletár és kisebb vagyonezejű elemek fogják viselni. Ha a létminimumot nálunk is 1200 koronára emelnék fel, akkor az adókötelesek száma 500—600.000-el csökkenne. Ez a módosítás az adóbevételt mindössze 3,2—3,9 mill. koronával, tehát jóval csekélyebb összeggel csökken-tené, mint a mily többlettel a III. osztályú személyvonati menetjegyek megrágitása járt.

Különösen hátrányos az új jövedelmi adó az ipari proletariátusra. Az ipari és kereskedelmi munkások és alkalmazottak ha 80 koronánál több havi díjat nem húztak, vagy ha darabszámra dolgoztak az 1875. XXIX. t.-c. 2. §-a alapján az I. oszt. kereseti adó c) alosztályába tartoztak. Az így kivetett adó túlnyomó része behajthatatlan volt és a behajtási költségek az adóbevételt fölemésztették, azonkívül a munkások a behajtással járó zaklatások folytán gyakran voltak kénytelenek munkahelyet változtatni, ami a gyárosok körében állandó panaszra adott okot. Ezért a pénzügyminisztérium 1898 ban elrendelte, hogy azok az ipari munkások, kik bérüket nem havonként, hanem naponként és hetenként kapják, továbbá az akkordmunkások is, — ha mindezeknek átlagos keresete a lakóhelyükön szokásos napszámot meg nem haladja, — az adó alól családtagjaikkal együtt felmentendők.** E rendelet folytán meglehetősen liberális gyakorlat fejlődött ki, s a tényleges állapot ma az, hogy az ipari munkásság túlnyomó része állami egyenes adót (föld és házadótól eltekintve) nem fizet, amit igazol az is, hogy 1907-ben az I. oszt. kereseti adó c) alosztályában a kereskedelmi és egyéb alkalmazottakkal együtt csak 113.834 egyén adózott.*** 1912-ben az itt előirt adóösszeg mindössze 1,056.425 kor. volt, s ennek jelentékeny részét a munkaadók fizették. Azt kellene hinnünk, hogy az adótörvények nagy garral hirdetett „szociális vívmányai,” ezt az állapotot nemcsak fenntartják, hanem az adómentesség körét még jobban kiszélesítik s az eddig csupán rendeleti úton élvezett mentességeket

* 1890 der Beilagen zu den sten. Protokollen des Abgeordnetenhauses XXI. Session 1913. *Berichte des Finanzausschusses* Anlage F. 1—4 II.

** 1897 évi 40.390 pénzügymin, rend. 1898. évi 76.785 pénzügymin, rend.

*** *Egyenesadó Stat.* IX. kt. 206 1.

a törvény biztos alapjára helyezik. E várakozás nem teljesült, s a jövedelmi adótörvény intézkedései a munkásokra nézve a jelenlegi állapothnál hátrányosabbak.

Az ipari munkásokra nehezedő jövedelmi adóteher kiszámítására az Országos Munkásbetegsegélyző és Balesetbiztosító Pénztárnak (O. M. B. P.) adatait használtuk fel. Adóköteles lesz minden munkás, aki a IV—VIII. napibérosztályba (3—8 kor. napibér, 1050—2400 kor. évi jövedelem) tartozik. Ezek száma 1911-ben 324.335 volt. Hozzájuk számítandó a III. napibérosztályból az a 88.557 munkás, kiknek átlagos napibére a 2.7 kor.-t meghaladja. Minthogy a jövedelmi adóról szóló 1909. X. t.-c. a munkások bejelentésének elmulasztását szigorú bírságokkal bünteti, a fentebb említett létszám az adózók körébe teljes bizonyossággal be fog vonatni, s ezért az adóköteles ipari munkások számát legalább is 400.000 becsültük.* Az ipari munkásokhoz hozzászámítandók a bányá- és kohó-munkások is, kik közül az adókötelesek számát hivatalos statisztikai adatok szerint 55.000-re becsültük.

Az ipari munkások által fizetendő adóterhet úgy számítjuk ki, hogy az adókötelesek számát az évi átlagos munkabérnek megfelelő adótétellel szorozzuk. A IV—VIII. napibérosztályba tartozó munkások adóterhe 3,404.662 kor., a III. napibérosztályba tartozóké 442.790 kor.; összesen 3,847.452 kor. lesz. Ez az összeg emelkedni fog a családtagok jövedelmeinek, s egyéb mellékjövedelmeknek hozzászámítása folytán 15—20%-al. úgy hogy az évi adóösszeg 4,5 millió kor.-ra tehető. A bányá- és kohó-munkások adóját ugyanily alapon 650.000 kor.-ban, a mezőgazdasági cselédek, munkások és közönséges napszámosok adóját 700.000 kor.-ban számítottuk ki. A proletariátusra nehezedő adóteher tehát évi 5,851.000 kor. lesz.

A munkabér összege épen olyan pontosan megállapítható az utolsó fillérig, mint az állandó fizetéseké, ami az adóhatóságok munkáját megkönnyíti. Említettük, hogy a törvény a munkáltatókat szigorú büntetésekkel kényszeríti munkásaik számának és munkabérének pontos bevallására, amit annál inkább meg fognak tenni, mert ezentúl őket a munkások adójáért szavatossági kötelezettség nem terheli. Az 1908. XLI. t.-c. (Végr. novella) 12. §-a csak az 5 koronán aluli munkabéreket veszi ki a foglalás hatálya alól s az 1909. XI. t.-c. 52. §-ának

* Az O. M. B. P. kötelékébe az ipari munkásokon kívül még kereskedelmi alkalmazottak, magántisztviselők is tartoznak, de ezek számát messze felülmúlják azok az ipari munkások, akik az 1907. XIX. 10. §. — vagy gyakorlat és mulasztás alapján nem tartoznak a munkásbetegsegélyző pénztárak kötelékébe, tehát a fentebbi szám feltétlenül reális.

homályos szövegezése arra a magyarázatra is adhat alapot, hogy a munkabérek adóhátralék fejében korlátlanul lefoglalhatók. Az adóvégrehajtás, ha eredményre nem is vezet, zaklatások és politikai üldözések eszközüvé válhat. Az adókievető bizottságok alakításánál a törvény gondoskodik arról, hogy az összes társadalmi osztályok és foglalkozási ágak a bizottságokban megfelelő arányban képviselve legyenek, csak a munkásokról, a jövedelmi adóalanyok 33—40%-ról feledkezett meg.

A munkásság adóköteles jövedelmét a következőképpen állapítottuk meg. Az Országos Munkásbetegsegélyező és Balesetbiztosító pénztár tagjainak évi átlagos munkabére 1911-ben 847,232.700 kor. volt. A fenti összegből a IV—VIII. napibérosztályra esik 416,630.400 kor., ehhez hozzáadva a III. napibérosztályból azok munkabérért, akik 2,70 koronán felüli napibért húznak, 66,418.740 koronát, az összes adóalap 497,021.040 korona. Ezt az összeget a családtagok hozzászámított jövedelmei címén felemelhetjük 560 millió koronára. A bányamunkások adóalapját 80 millió koronára, a mezőgazdasági cselédek, munkások, közönséges napszamosok évi adó alá eső keresetét 100 millió koronára becsültük, s így az adóköteles munkabérijövedelem teljes összege tehát 740 millió koronát fog kitenni. Agrárius körökben élénk agitáció folyik, hogy a földbirtok adójának kiszámításánál adóalapul a kataszteri tiszta jövedelem két és félszeres összege szolgáljon. A földadókataszter kiigazítása most közeleg befejezés felé s ha optimisztikus számítást alkalmazunk úgy a kataszteri tiszta jövedelem országos összegét (Horvát-Szlavonországokat is beleértve) 330 millió koronára tehetjük. Ez összeg két és félszerese, 825 millió korona. Ebből azonban le kell vonni az adóssági kamatokat, továbbá a 800 korona jövedelemmel nem bíró kisgazdák részesedését, úgy hogy az adóköteles földjövedelem legjobb esetben 300—400 millió koronát fog kitenni, tehát a proletariátus nagyobb adóalap után fog jövedelmi adót fizetni, mint a mindenható földbirtokos osztály. Ausztriában erre már van példa, mert 1911-ben az adóköteles földjövedelem 372 millió koronát, a fizetésekből és munkabérekéből (Dienstbezüge) folyó adóalap pedig 2.202 millió koronát tett ki.

Épp ily sérelmes az adóreform a fix fizetésű kisebb alkalmazottak szempontjából is. Az általános jövedelmiadó kulcsa enyhébb ugyan, mint az állandó fizetésekre most nehezedő IV. oszt. kereseti adóé, de ezt ellensúlyozza és lerontja az a tény, hogy a lakbér és egyéb mellékilletmények ezután az adóalaphoz számítandók. Az állami tisztviselők adóterhe a VIII—IX. fizetési osztályokban, valamint a VII. fizetési osztály harmadik fokozatában 3,6—28 kor.-val emelkedni

fog, s a csökkenés épen a magasabb fokozatoknál fog beállni.* Ugyanez áll a magánalkalmazottakra is, a kik az eddigi gyakorlat szerint fizetésüknek 25 (néha 33%)-át az adóalapból levonhatták. A magánalkalmazottak, kik nyugdíjigénnyel nem bírnak, s községi pótdadót is kötelesek fizetni, még hátrányosabb helyzetben vannak, mint az állami tisztviselők, s hivatalos részről merült fel az az eszme, hogy a magánalkalmazottak összilletményeinek egy része adómentesen hagyandó. További jelentős sérelem a törvény amaz intézkedése, hogy a szolgálati illetményekből (fizetés, munkabér stb.) eredő jövedelem megállapításánál az adóssági kamatok, valamint az egyéb magánjogi címen alapuló terhek figyelembe nem vehetők. Nem lehet megérteni, hogy ha az adóssági kamatok a vagyonos földbirtokos, háztulajdonos, gyáros és tőkés levonhatják, miért ne illesse meg ugyanezen jog a tisztviselőt és munkást is, kiket az adósságok még súlyosabban nyomnak, s kiknek körében az eladósodás általános.

Az ipari és kereskedelmi foglalkozások körében az adóterhet szintén túlnyomóan a kisebb vagyonerejű elemek fogják viselni, mert eltekintve a teljesen proletár existenciáktól igen csekély az oly iparosok és kereskedők száma, kiknek évi jövedelme (a családtagokkal együtt) 800 koronát meg ne haladna.

Az általános jövedelmi adó kulcsa 800 kor. jövedelemmél 0,62%, 1800 kor.-nál 1%, 4800 kor.-nál 2%, 15.000 kor.-nál 2% — az 5%-ot 120.000 kor. jövedelemmél éri el, s azután a fokozás megszűnik. Ezzel szemben az osztrák jövedelmi adó kulcsa az alsó fokokon lényegesen enyhébb (mint már említettük átlagban 16%-al), mint az a következő összehasonlítás mutatja:

A jövedelmi adótétel:

Adóköteles jövedelem	Ausztria	Magyarország
1200 kor.	7,20 kor.	8 kor.
1400 „	9,60 „	10 „
1800 „	15,20 „	16 „
2400 „	24. — „	26 „
4000 „	60. — „	68 „
6000 „	110. — „	128 „
9000 „	202. — „	238 „
15.000 „	399. — „	450 „

Az osztrák parlament most tárgyalja a jövedelmi adó reformját, s egyúttal az adókulcs felemelésére irányuló idítványokat. Az első kormányjavaslat az adókulcsot csak a 20.000 koronán felüli jövedel-

* Exner Kornél: *Egyenes adóink reformja* 15—16 11. Jogász egyleti Értekezések Új folyam VI. kt. 46. füzet.

meknél akarta felemelni, de ez ellen az urakháza tiltakozott, s azt követelte, hogy a fokozás a kisebb jövedelmekre is kiterjesztessék. Mivel az általános választói jogból kikerült képviselőház a kis jövedelmek megterhelésére nem volt kapható, — a most tárgyalás alatt levő kormányjavaslat is csupán a 10.000 kor.-án felüli jövedelmek adókulcsát akarja emelni, — de az adótételek még így is még enyhébbek lesznek a magyarnál. Ellenben a 120.000 koronán felüli jövedelmeknél az adókulcs túlhaladja a magyart és 6,5%-ig emelkedik.* A porosz, szász és bajor jövedelmi adótételek súlyosabbak, mint nálunk és Ausztriában.

A külföldi törvényhozások egyre inkább arra az állásponton helyezkednek, hogy a létminimum adómentességen és a fokozatos adókulcsra alapuló jövedelmi adó, bármily haladást jelent is a hozadéki adók rendszeréhez, az arányos adóztatás elvét csak hiányosan valószínűsíti meg s az alsóbb osztályok érdekében a fokozatosság további kiképezésére van szükség. E célt az újabb külföldi adótörvények különböző módon igyekeztek megközelíteni. Az 1907 —10. évi angol törvények és a Cailloux-féle 1907. évi francia javaslat a ház-földbirtokból és tőkékből eredő jövedelem adókulcsát súlyosabban állapítják meg, mint a személyes tevékenységből és munkából származó jövedelemét. A Cailloux-féle javaslat és az 1894. júl. 22-iki olasz törvény a nem fundált jövedelmeknél magasabb létminimumot hagynak adózatlanul. A kisebb jövedelmek tehermentesítésének elfogadott módja az is, hogy egy bizonyos összeg alatt (Angliában 700 £ = 16.800 kor.) a jövedelem meghatározott része adózatlanul marad s a levonható rész a jövedelem növekedésével csökken. A személyes tevékenységből és munkából eredő jövedelmek adóterhének könnyítésére szolgál (Olaszország, Cailloux-javaslat), hogy ezeknek csak egy bizonyos hányada, pl. 50%—75% kerül adózás alá, míg a fundált jövedelmek teljes összegük szerint adóznak. A nagyobb jövedelmek erősebb megadóztatása céljából Angliában 1910 óta az 5000 £-on felüli jövedelmek 2,5% pótlék (supertax) alá esnek, az 1909. évi porosz törvény pedig a pótlékot a jövedelem összegével növekedő arányban állapította meg. Mindeme reformok** a magyar törvényből hiányzanak s ezért a jöve-

* 1890 der Beilagen zu den sten. Protokollen des Abgeordnetenhauses XXI. Session 1913. Anlage E. Endredaktion der Anträge des Finanzausschusses. 172. §.

** Az újabb külföldi reformokra nézve 1. Edwin R. Seligman: *L'impôt sur le revenu* 1913. Conrad id. m. O. Schwarz. *Die Steuersysteme des Auslandes*. 1908.

delmi adó terhe az alsó fokozatokon a progresszív adókulcs dacára jelentékenyen súlyosabb lesz, mint a magasabb jövedelmeknél.

A mai adórendszer egyik leggyűlöletesebb intézménye a családtagok megadóztatása. A kereseti adó négy osztályban a családfő minden 16 évet meghaladott családtagért fejadót köteles fizetni, — s a progresszió igen csekély. Az adótétel az I. osztályban 1,20—2,40 kor., a II—IV. osztályokban pedig 2—4 kor. között váltakozik. Minthogy a II. oszt. kereseti adó körébe a föld- és házbirtokosok, valamint a tőkekamatadó kötelesek is bevonattak, fejadót úgyszólván minden adófizető fizet. Az 1909. évi törvények a családtagok adóját eltörölték, de a jövedelmi adóról rendelkező 1909. X. t.-c viszont a háztartások szerint adóztatás elvét fogadta el, mely kerülő úton ugyanazon eredményt idézi elő, mint a fejadó. Az 1907. évi javaslat kimondta, hogy az adóköteles egyén jövedelméhez az a jövedelem is hozzászámítandó, mely a vele közös háztartásban élő feleségét, fel- és lemenőket és oldalrokonokat megilleti. A képviselőházi tárgyalás folyamán ez az intézkedés enyhült, s a szövegbe oly módosítás vétetett be, hogy a háztartáshoz tartozó családtagoknak az a keresete, mely napszámból és hetibérből származik, ha fejenként 500 koronánál nem nagyobb, nem számítható az adóköteles családfő jövedelméhez, ha utóbbinak jövedelme az 1000 koronát meg nem haladja. Hozzászámításnak van helye — tekintet nélkül a jövedelem nagyságára, — ha a családtag jövedelme házból, földből, vagy tőkéből ered és ha e jövedelem nagyobb, mint a mennyibe a családtagnak eltartása kerül. A feleség jövedelme eltartására való tekintet nélkül hozzászámítás tárgya. A közös háztartáshoz tartozó lemenők, ha 800 koronánál nagyobb szolgálati illetményt élveznek, erre nézve külön adóznak.

Hogy a háztartás szerinti adóztatás mennyire emeli a kisebb vagyonerejű elemek adóterhét, erre nézve szolgáljon felvilágosításul néhány példa, melyet fentebb már idézett cikkeinkből veszünk. Pl. a családfő keres évente 1200 koronát, a feleség és a felnőtt fiú 600—600 koronát. A háztartás összjövedelme 2400 kor. adója 26 kor. Ellenben ha a családtagok külön adóznának, akkor az ő jövedelmük (800 koronán alul) adózatlan maradna s az apa adója csak 8 kor. lenne, az adótétel emelkedése tehát 225%. Minthogy a törvény a napszám- és munkabérből eredő 500 koronán aluli jövedelmeket nem feltétlenül zárja ki a hozzászámításból, hanem csupán abban az esetben, ha a családfő jövedelme 1000 koronán alul marad, ebből következik, hogy ha a családfő jövedelme az 1000 koronát meghaladja, az 500 koronán aluli munkabérek is az adóalaphoz számíthatnak. Pl.

a családfő keresete évi 700 kor. ez önállóan adómentes volna, ha azonban felesége és leánya évi 600—600 koronát keresnek (ami önállóan szintén nem esnék adó alá) úgy a háztartás összjövedelme 2000 kor. az adótétel pedig 20 kor. Mindezek alapján igazoltnak látjuk ama fentebb kifejtett számításunkat, hogy a munkásság adóterhét a háztartás szerinti adóztatás 15—20%-al fogja emelni.

A javaslat a háztartások szerinti adóztatás rendszerét a porosz és osztrák jövedelmi adótörvényekből vette át. Azóta mindkét törvényhozás feladta, illetőleg rendkívül korlátozta ezt az elvet. Az 1906 jún. 19-iki porosz törvény 10. §-a, az együttes adóztatást a feleségre szorította. Az osztrák jövedelmi adó módosítása tárgyában a Reichsrat eléterjesztett és a képviselőház pénzügyi bizottsága által már elfogadott javaslat pedig kizárja a hozzászámítást, ha a feleségnek és családtagoknak jövedelme munkabérből származik és a háztartás összbevétele 4000 koronát meg nem halad. Az adóreform revíziójának első sorban a háztartások szerinti adóztatás intézményével kell szaktánia.

Az adóreform csekélyszámú kifogástalan intézkedései közül legfontosabbak azok, melyek az osztrák és porosz mintára nagyobb gyermeklétszám és keresetképtelenség esetére mérsékléseket és adóelengedéseket nyújtanak. Ezek a magyar javaslatból hiányoztak, s a Wekerle kormány csak az ipari és kereskedelmi érdekképviseltek sürgetésére vette fel azokat a módosított szövegbe.

Az adóreform további kedvező eredménye a II. oszt. kereseti adó eltörlése. Ennek részletes vizsgálatára azonban csak akkor térünk reá, ha a kis- és nagybirtok adóterhét fogjuk összehasonlítani.

Költségvetési törvényeink az egyenes adók közzé számítják a hadmentességi díjat is, melyet az adózó a védkötelezettség alul való felmentése fejében fizet. Cselédek, napszámosok, házalók, ipari munkások stb. 6—8 korona fejadót fizetnek. A többi adófizetők hadmentességi díja az általok, illetőleg a családfő által fizetett évi egyenes adók összegéhez alkalmazkodik, és pedig úgy, hogy a progresszió megfordított irányban érvényesül. Oly védköteleseknél, a kik a kereseti adó II. és III. osztályába tartoznak, az adótétel 1—20 kor. terjedő adóalapnál 6 kor., tehát az adókulcs 50—33% között váltakozik; 21—100 kor.-nál a díj 16 kor., az adókulcs 32%-ról 16%-ra csökken; 1000 kor.-nál 64 kor.: 6,4%; 2000 kor.-nál 120 kor., tehát már csak 6%. A IV. oszt. kereseti adó alá tartozó adóköteleseknél a hadmentességi díj az adóalap felső határösszegének 10%-a. 1 — 100 kor. adóalapnál a díj 10 kor., tehát

az adókulcs 900%-ról csökken 10%-ra. Mindezen intézkedések csúcsa és koronája gyanánt meg kell említeni, hogy az adóösszeg növekedése 2400 kor. (a IV. oszt. kereseti adó alá tartozó adóköteleseknél 1600 kor.) adóalapon túl teljesen megszűnik, s hadmentességi díj fejében 240 illetőleg 160 koronánál magasabb összeg nem szedhető. 1908 évben volt összesen 637.421 díjköteles. Ezek közül fejadót fizetett 274.870 tehát 43%. Azon adókötelesek közül, akik a kereseti adó II. és III. osztályába tartoznak, 20 kor.-ig terjedő adóalap után fizetett díjat 194.987, az összes idetartozó díjkötelesek 55%-a. A IV. oszt. kereseti adó alá tartozó díjkötelesek közül 10 kor. minimalis díjtételt fizetett 22.648, az összes idetartozó díjkötelesek 99%-a.*

Ezt a barbár adóztatást az adóreform egyáltalában nem érintette. Az 1909. X. t.-c. 75. §-a csak arra nézve állít fel szabályokat, hogy a hadmentességi díjat szabályozó 1880. XXVII. t.-c. intézkedései az új adótörvényekkel összhangba hozassanak, de az adótételeket változtatlanul hagyta. Sőt nehogy a létminimum adómentessége folytán a proletárelemek könnyebbséghez jussanak, kimondja, hogy az a védköteles is, aki nem fizet egyenes adót, s nem tartozik az 1880. XXVII. t.-c. által felállított egyik alosztályba sem, hadmentességi díj fejében évi 6 koronát köteles fizetni.

A hadmentességi díj elviselhetetlen volta okozza, hogy az adóhátralékok ijesztően növekednek. Hadmentességi díj fejében befolyt 1906-ban 4,118.634 kor., 1906—10. évi átlagban 4.581,796 kor., 1911-ben 4,784.656 kor., az emelkedés tehát csak 4,4%. 1910 végén a hátralék 5,603.420 kor. volt, újonnan előíratott 5,886.249 kor., befolyt mindössze 4,784.656 kor., a hátralék 1911 végén 6,705.013 kor.-ra, tehát az előbbi évhez képest 20%-al emelkedett. Minő lesz az eredmény a most folyamatban levő válság éveiben! 1907-ben a magyar birodalom 14.941 községe közül csak 1514 község nem mutatott ki díjhátralékot, ellenben volt 964 oly község, melyben a hátralék az évi előírásnak több mint 500%-át, sőt 197 község, melyben több mint 1000%-át tette ki, ami azt jelenti, hogy 10—20, sőt 30 évre visszamenő hátralékok vannak. Nemcsak a humanizmus, hanem az okosság és takarékoság is azt parancsolná, hogy a törvényhozás gyökeresen megreformálja ezt az igazságtalan adónemet, mely kétes pénzügyi eredményekkel és nagy behajtási költségekkel jár.

A betegápolási pótdadó az állami adók közé tartozik s nem más mint az állami adóknak bizonyos %-al való felemelése. A

* *Egyenes adóstatistika* X. kt. 174—75 l.

pótadó kulcsát az 1898. XXI. t.-c. 3%-ban állapította meg s ezt a költségvetési törvények 5%-ra emelték. Az 1913. évi költségvetés előterjesztésekor a kormány javaslatot tett, hogy a kulcs egyidejűleg az új adótörvények életbeléptetésével 10%-ra emeltesék. Minthogy a városi lakosság, az ipari és kereskedelmi érdekképviseltek ez ellen erélyesen tiltakoztak, a kormány a tervet kénytelen volt elejteni. A betegápolási pótadóból eredő bevétel az 1911. évi zárszámadás szerint 10.113.422 kor. volt. A betegápolási pótadó a legkisebb állami adóösszeg, az I. és II. oszt. kereseti adó után is kirovandó, s a kormány egyáltalában nem gondolt arra, hogy az adókulcs 100%-os felemelésével egyidejűleg könnyítést nyújtson a proletár és kis vagyonejű adófizetőknek.

Az adóreform a helyhatósági adóztatás rendszerét érintetlenül hagyta, bár az 1907. évi javaslatok indokolása maga is elismeri, hogy e téren is tarthatatlanok az állapotok. A helyhatósági háztartás gerincét a saját vagyonból folyó jövedelmeken kívül az állami egyenes és fogyasztási adókhoz kapcsolódó pótadók alkotják, s mindama visszasság és aránytalanság, mely az állami adórendszert jellemzi, átmegy a helyhatósági adóztatásba is. A községi pótadók átlaga 1899-ben kis- és nagyközségekben 27%-át, rendezett tanácsú városokban 35%-át, törvényhatósági jogú városokban pedig 48%-át tette ki az állami adóknak. Újabb részletes adatok nem állanak rendelkezésünkre, mert a községi háztartásoknak 1894—1909 évekről szóló statisztikája épen most van sajtó alatt, de azért megállapítható, hogy a községi pótadók kulcsa és összege egyre emelkedik. A rendezett tanácsú városok átlagos pótadója az állami adóknak 1909-ben 57%-ára, a törvényhatósági városok átlagos pótadója pedig 1910-ben 58%-ra emelkedett.* Az 1883. XV. t.-c. a vármegyei pótadók maximumát az állami egyenes adók 5%-ában állapította meg. Az 1912. XXIV. és XXV. t.-c. felhatalmazzák Bihar és Fogaras vármegyék közönségét, hogy 5%-ot meghaladó pótadót vethessenek ki s most (1913. jún. elején) van országgyűlési tárgyalás alatt két javaslat, mely ismét további két vármegyének adja meg ezt a jogsítványt.

A közszolgáltatások egyesített kezeléséről szóló 1909. XII. t.-c. 2. §-a 9 helyhatósági pótadót (katonabeszállásolási, iskolai, ipariskolai, kiseddóvó pótadó, úttadó stb.) sorol fel, s ezekhez járul még 19 különböző helyhatósági és egyéb közszolgáltatás is, melyek közadók

* Kiszámítva a Magyar-Városok Stat. Évkönyve 575 és köv. II. foglalt adatokból.

módjára hajtandók be. A pénzügyminisztérium a különböző helyhatósági pótdadók (fogyasztási adóktól és egyéb a közszolgáltatásoktól eltekintve) összegét 1907-ben* 80 millió koronára becsülte, — ebből a községi adókra és a városi házi adókra 53 millió kor. esik. Ez az összeg azóta túlhaladta a 100 millió koronát, tehát már közel 40%-a az állami egyenes adóbevételnek. Nyilvánvaló, hogy az adóreform megalkotása csak fél munka volt, s a helyhatósági adóztatás reformja legalább is oly sürgős feladat lenne. A pótdadók kivetésének alapjául továbbra is a hozzáadéki adók szolgálnak, s mindenki, aki a legcsekélyebb állami egyenes adót fizeti, pótdadót is visel, sőt éppen az általános jövedelmi adó után, mely — tökéletlenül bár — de mégis igyekezett a modern adóztatás elveinek érvényt szerezni, nincsen helye pótdadó kivetésének, kivétel alá csakis a munkások és magánalkalmazottak esnek, akiknek jövedelmi adója után pótdadó is kivethető. Az állami tisztviselők és alkalmazottak, bármily magasak legyenek is járandóságuk, minden helyhatósági szolgáltatás alól mentesek. A törvény kifejezetten gondoskodott arról, hogy a proletár elemek a létminimum adómentességének ne örüljenek. Az 1886. XXII. t.-c. (községi törvény) kimondta, hogy a községeknek jogukban áll azon lakosokra, akik állami egyenes adót nem fizetnek, a törvényhatóságban fizetni szokott egy napi napszámért községi adó fejében kivetni. A jövedelmi adótörvény 74. §-a fenntartja ezt a rendelkezést, s feljogosítja a községeket, hogy ama községi lakosokat, akik életök 18. évét betöltötték és létminimum címén adómentességet élveznek, a napszamosokra megállapított községi adóval megterheljék. Ugyanily rendelkezés alá esnek azok, akik a létminimum adómentessége folytán az általános kereseti adót nem fizetnek. (1909. IX. t.-c. 4. §.)

Helyhatósági adórendszerünknek leggyűlöletesebb intézménye a törvényhatósági útdadó és a községi közmunkaváltság, melyek szabályozásában az osztályérdek valósággal orgiákat ül. A törvényhatóságoknak jogukban áll az útügyi kiadások fedezésére külön pótdadót kiróni, mely az állami egyenes adók 13%-ig terjedhet. Ma már nincs vármegye, mely 10%-nál alacsonyabb útdadót vetne ki.** Ez magában véve is súlyos teher a kis adófizetőkre, de az 1890. I. t.-c. még ezzel sem elégedett meg, hanem kimondta, hogy akikre állami egyenes adójuk után ennyi nem esnék, azokra legalább három kézi napszámnak folyó ára vetendő ki s kegyesen megtiltotta, hogy a

* 1907. évi javaslatok indokolása 251. l.

** *Törvényjavaslat a közutakról és vámokról* 1909. Indokolás 37 l.

ketett adóösszeg 3 koronánál több legyen. Ha pedig az illető adófizetőnek két igás igavonó állatja van, egy igásnapszám folyó ára, — mely azonban 6 koronánál nagyobb nem lehet, — vetendő ki reá. Ezek az ú. n. minimalisták. A kik állami egyenes adót nem fizetnek, kötelesek három kézi napszámot természetben leszolgálni, vagy a törvényhatóság által megállapított váltságösszeget lefizetni. A törvényhatósági útdónak méltó párja a községi közmunka. Minden községi lakos — akár fizet adót, akár nem — a községi utak fenntartása körüli munkáknál köteles — és pedig a családfő 2 napot, a családtag 1 napot — leszolgálni. A községi képviselő-testület a közmunkatarozás felének kötelező megváltását kimondhatja, mikor a legszegényebb ember is köteles a közmunkaváltást készpénzben lefizetni.

Hogy mily eredményekre vezetett ez az adózás, arra nézve szolgáljanak illusztráció gyanánt a következő adatok. 1907-ben a törvényhatósági útdó összege 18,045.008 kor. volt, ebből esett a minimalistákra 9,127.032 kor. Egyenes állami adójuk 46,389,050 koronát tett ki, tehát épen a legszegényebb elemek átlagban 20%-es útdót fizettek, s az arány egyes esetekben 300 és még magasabb %-ra is emelkedett. Az egyenes állami adót nem fizetőkre esett 433.062 kor. útdó. Az összeírt közmunka pénzértéke 12,053.748 kor., volt ebből természetben leszolgáltatott 9,123.611 kor. értékű munka, készpénzben mint váltság befolyt 2,145,500 kor.*

Mint minden oly adónemnél, mely a legszegényebb osztályok filléreire pályázik, a hátralékok és behajtási költségek a bevétel nagy részét nyelik el, a természetbeni közmunka pedig a modern útfenntartás céljaira teljesen hasznavehetetlennek bizonyult. Ezek a szempontok bírták reá a kereskedelmi minisztériumot, hogy 1908-ban törvényjavaslatot dolgoztatott ki a közutak és az útdózás reformjáról. A javaslat az állami adót nem fizetőket az útdó alól felmentette, de a kisebb adófizetők tehermentesítéséről igen kevésbé gondoskodott, sőt az útdóminimum elejtése mellett sem foglalt határozottan állást. A javaslat azután lekerült a napirendről, az adótörvényeket életbeléptető Lukács kormány, mely egy néhány szakaszos törvénnyel a kis existenciák százezreinek adhatott volna könnyítést, nem vett fel az adónovellába erre vonatkozólag semmi intézkedést.

Az egyházi adók behajtása közigazgatási úton történik, de az állami hatóságoknak nincs joguk az egyházi adórendszer megállá-

* Az adatokat 1. *Törvényjavaslat a közutakról és vámokról* 1909. Indokolás 137 és köv. ll. táblázatok.

pítésába, az adókivetés menetébe beleavatkozni. Az egyházi adózás még mindig túlnyomóan természetbeni szolgáltatásokon nyugszik, a készpénzbeli fizetések pedig fejadó jellegével bírnak, a progresszió alkalmazása igen szűk körre szorul, s pl. a demokratikus alkotmánya protestáns egyházakban meg van határozva a fizetendő adóösszeg maximuma. A törvényhozás nem mer az egyházi adózás darázsfészkébe belenyúlni. Statisztikai összeállítások az adóteher súlyáról nem állnak rendelkezésünkre. Poroszországban 1907-ben az evangélikus egyházi adók összege 30,962.921 M., a kath. egyházi adóké 12,393.224, a zsidó hitközségi adóké 4,490.451 M., összesen 47,846.596 M. volt, s a természetbeni szolgáltatásokat nem tekintve, az egyházi adó az állami jövedelmi adó 22%-ig emelkedett.*

* *Denkschriftenband zur Begründung des Entwurfs eines Gesetzes betreffend Änderungen im Finanzwesen.* I. Das Finanzwesen der öffentlichen Körperschaften Deutschlands. 1908. 764 l.